

Levi realizem v kriminologiji: socialdemokratska različica ideologije “reda in zakonitosti”?

Zoran Kanduč

Članek obravnava okoliščine, v katerih je nastal kriminološki “levi realizem”. Osvetljena je njegova različnost v primerjavi z “desnim realizmom”, “levim idealizmom” in “administrativno kriminologijo”. Posebna pozornost je namenjena prizadevanjem, da bi kriminaliteto dojeli in obravnavali “dovolj resno”. V sklepnem delu so predstavljeni odzivi drugih kritičnih kriminologov na britansko različico “kritične kriminologije”, ki je bi jo lahko označili tudi kot socialdemokratsko (politično motivirano) različico ideologije “reda in zakonitosti”.

Gljučne besede: kriminologija, kritična kriminologija, levi realizem, kriminaliteta

UDK: 343.9.001

Uvodna opazka o okoliščinah nastanka levega realizma

Kriminološki “levi realizem” je tipičen otrok osemdesetih let. Ni nastal *ex nihilo*, saj segajo njegove korenine že nekako v sredino sedemdesetih let. Levi realizem je vsekakor značilna “reaktivna” tvorba, katere nastanek in razvoj je pogojen z dogajanjem znotraj in zunaj kriminološkega polja (razloček med “zunaj” in “znotraj” je kajpak le “analitičen”: *in concreto* sta obe razsežnosti vselej tesno prepleteni). V reflektivni optiki je levi realizem kritični odziv na “levi idealizem” (namreč kritično kriminologijo iz sedemdesetih let), “desni realizem” in “administrativno kriminologijo” (ali “situacijske” perspektive iz sedemdesetih in osemdesetih let). Neologizem “levi idealizem” je pravzaprav retrospektivna in ne najbolj posrečena označitev (Maclean, s. 10), ki jo je mogoče razumeti zelo različno. Jock Young, brez dvoma ključni nosilec levega realizma,¹ je v članku *Left Idealism, Reformism and Beyond* pojasnil, da gre za idealizem v filozofskem smislu, namreč za perspektivo, ki izhaja iz “konceptov” (ali abstrakcij), ne pa iz materialnih “dejstev” in realnih družbenih odnosov (če karikiramo: “idealizem” pomeni prizadevanje za družbeno ureditev, utemeljeno na socialističnih načelih, ki pa jih v konkretnih strukturnih razmerah ni mogoče uresničiti). Young opozarja, da levi idealizem označuje “voluntaristično koncepcijo človeške narave, spojeno s pojmovanjem, da temelji družbeni red v bistvu na vrsti prisilnih institucij, ki so povezane v funkcionalno celoto” (1979, s. 13). Young (1986, s. 12) je namenil precejšnjo pozornost distanciranju od levega idealizma (ker je v mladih letih sam pripadal tej pozneje “demonizirani” smeri, gre pri tem tudi za samokritiko). Seznam očitkov je dolg. Preglejmo jih vsaj na kratko.

Za Younga je levi idealizem oznaka, ki obkroži kaleidoskopsko množico teoretskih sklopov (od liberalnih do mark-

sističnih), ki izvirajo iz interakcionistične teorije etiketiranja. Zanimivo je, da Young (1994, s. 80-81) prepozna levi idealizem tudi v sociologiji izobraževanja (npr. *Schooling in Capitalist America in Knowledge and Control*), študijah množičnih občil (npr. Glasgow Media Group), radikalni fenomenologiji (npr. Tuchman), socialnem konstruktivizmu (npr. Kitsuse in Spector) in radikalnem feminizmu (npr. Kelly in Radford). Ta živopisni konglomerat povezuje podmena, da je posameznik determiniran predvsem z (“neustreznim”) delovanjem ideoloških in represivnih aparatov, mnogo manj pa s svojo pozicijo v družbeni “strukturi” (materialnimi pogoji in dinamiko socialne moči). Če poenostavimo (kriminološko implikacijo levega idealizma): za problematično vedenje so “krive” institucije, npr. družina, šola, televizija (in drugi mediji), psihiatrične bolnišnice, kazenskoopravni sistem (policija, sodišča in zapori) in podobni disciplinski “aparati”. V optiki levega idealizma je človek svobodni in razumni subjekt, ki bo šele v “dobri” (pravični in racionalno urejeni) družbi uresničil svoje raznovrstne potenciale. V ugodnih družbenih okoliščinah bi se ljudje bolj ali manj zlahka sporazumeli, kakšno naj bo skupno življenje (in vloga države). Vendar empirične družbe niso pravične (niti razumno urejene). Razcepljene so in zaznamovane z razrednimi, stanovskimi, starostnimi, spolnimi in rasnimi (ali etničnimi) neenakostmi. Podrejeni posamezniki ustvarjajo uporniške subkulture (*subcultures of resistance*). Ob tem se vsiljuje ključno vprašanje: Zakaj – navzlic otipljivim krivicam in v oči bijočim neenakostim – kapitalistični red vseeno deluje? Levi idealizem odgovarja, da je razlog v moči vladajoče ideologije in učinkoviti “indoktrinaciji” (ali “pranju možganov”), ki jo izvajajo ideološki aparati, npr. družina, šola, množična občila in deloma celo kazenskoopravni sistem (ki je v pretežni meri represivni aparat). Vladajoča ideologija pritiska na posameznika od zibelke do groba. Vcepi mu predstave o “primerni” spolni – ženski ali moški – vlogi (*gender*). Vzgoji ga v “zadovoljnega potrošnika”, ubogljivega delavca in poštenega državljana. Predpisane vloge so “družbeni konstrukti”, avtorski izdelki nadzorovalnih institucij in mehanizmov. Vendar ideološka indoktrinacija ni absolutna. V ozadju “konsenza” se skriva mavrični spekter raznovrstnih življenjskih oblik (npr. spolnih in družinskih praks). Konfliktne položaji in

¹Jedro levega realizma tvorijo britanski kriminologi (Jock Young, John Lea, Ian Taylor, Roger Matthews in Richard Kinsey). Mnogi delujejo (oziroma so delovali) na *Middlesex University*. Levi realizem vključuje tudi kriminologe iz Kanade (npr. John Lowman in Brian MacLean), ZDA (Elliott Currie) in Avstralije (npr. Dave Brown in Russell Hogg).

kljubovanja hegemoniji družbenega reda so empirično opazljivi. Obvladovanje najbolj motečih "drugačnosti" je naloga represivnih organov, ki nadzorujejo, sankcionirajo in stigmatizirajo uporniške "deviante". Skratka, razlaga za "uspešno" delovanje kapitalistične družbe je na dlani: na eni strani jo drži pokonci "mehka" (ali "žametna") ideološka mašina, na drugi strani pa jo varuje "jeklena pest" državne represije.

Katere so kriminološke implikacije levega idealizma? Young (1994, s. 82-83) opozarja, da so vzroki za kriminalno vedenje v tej optiki samoumevni: revščina, ko gre za revne storilce (kriminaliteto delavskega razreda), in pohlep, ko gre za premožne storilce (*crime of the powerful*). Uradni statistični podatki so zavajajoči in pristranski.² Čeprav so normativne kršitve razpršene po vsej družbeni strukturi (in so protipravne dejavnosti nosilcev družbene moči/kapitala neprimerno škodljivejše od "konvencionalne", pretežno premoženjske kriminalitete), so v njih nesorazmerno zastopani kršilci iz nižjih slojev in etničnih manjšin. Kriminaliteta je problem, vendar je v medijih prikazana v znaličeni in pretirani (umetno napihnjeni) podobi. Problemi v zvezi s konvencionalnim kriminalom so neznatni, če jih primerjamo s "pravimi" družbenimi problemi, npr. revščino, izkoriščanjem, seksizmom, imperializmom in rasizmom. V optiki levega idealizma je policija v prvi vrsti represivni aparat, ki naj varuje družbeni red (*status quo*), npr. pred stavkajočimi, demonstranti, upornimi manjšinami in "teroristi". Funkcija zapora je (po)ustvarjati razcep znotraj delavskega razreda (npr. med poštenimi in nepoštenimi "proletarci"). Zapor je res kronično neučinkovit z vidika uradno razglašanih ciljev (npr. preprečevanja povratništva), vendar je bolj učinkovit na ravni "latentnih" funkcij, ki združujejo kapitalistično družbo. Kazensko pravo je problematično: (a) ker se osredotoča na prestopnike, odvrača pozornost od nepravilnih in iracionalnih družbenoekonomskih institucij; (b) ker se osredotoča na revne/nemočne kršilce ("grešne kozle"), odvrača pozornost od bogatih in mogočnih, ki so deležni največjih koristi v kapitalistični družbi. Kazenskoopravni sistem je, skratka, navzlic neučinkovitemu preprečevanju kaznivih dejanj učinkovit nadzorovalni "mehanizem", saj obvladuje najbolj problematične "segmente" v

² Uradni statistični podatki o kriminaliteti v zahodnih družbah kažejo vrsto podobnosti: (1) mladih storilcev je več kot starih; (2) storilcev iz nižjega razreda je več kakor storilcev iz višjih razredov; (3) moških storilcev je neprimerno več kakor ženskih storilk. Konvencionalna kriminologija pojasnjuje ta "objektivna dejstva" z domnevo, da je v nižjem razredu več slabo (pomanjkljivo) socializiranih mladih moških kakor v višjih razredih. Radikalna kriminologija ("levi idealizem") jih pojasnjuje z revščino in pristranskim delovanjem kazenskopravnega sistema (ki se v glavnem ne ukvarja z "zločini močnih"). Levi realizem priznava, da je kazenskopravni sistem pristranski, vendar ne zanika, da osebe iz nižjega razreda storijo več konvencionalnih kaznivih dejanj kakor osebe iz višjih razredov (mladi store več kaznivih dejanj kakor odrasli/starejši, moški pa bistveno več kot ženske). To pa kajpak ne pomeni, da je škoda zaradi kriminalitete delavskega razreda večja od škode zaradi kriminalitete višjih razredov.

presežni populaciji, ki jo je "kapitalizem" izključil iz trga delovne sile. Kazensko pravo je zatorej neposredni izraz interesov vladajočega razreda. Njegovo poslanstvo je varovati kapitalistično lastnino in hegemonistično politično oblast (bolj kakor nadzorovati "klasično" kriminaliteto). Young (1986, s. 13) očita idealistični kriminologiji, da se je nepremišljeno odrekla "tradiciji": teoriji o anomiji (Durkheim), teorijam o strukturnem pritisku (Merton, Cohen, Cloward in Ohlin) in interakcionističnim teorijam (npr. Goffman in Becker). Brezkompromisna idealistična kritika je dosegla zgolj raven "antiteze": Determinizem je nadomestila z voluntarizmom. Še več, "kriminalca" je predstavila kot avtentično in racionalno bitje (subjekta), ki ima jasen vpogled v implikacije svoje strukturne pozicije (in ne nasede "napačni zavesti", ki označuje konformističnega "poštenega reveža"). Young (1986, s. 17) kritizira levi idealizem, ker je zaradi funkcionalistične in instrumentalistične "drže" usmeril pozornost zgolj na delovanje države, prezrl pa je "ožje" probleme v zvezi s kriminaliteto, s čimer je pravzaprav izstopil iz kriminološkega polja.

Levi realizem je kritičen tudi do "nove administrativne kriminologije". Young pripiše to oznako usmeritvi, ki je povezana z raziskovalno enoto britanskega notranjega ministrstva. Vznik in razvoj administrativne kriminologije opiše kot "tiho revolucijo" v "etablirani" (*mainstream*) kriminologiji. Ta "paradigmatski prevrat" je za Younga posledica dvojne krize znotraj anglo-ameriške kriminologije. Na eni strani gre za "krizo vzrokov", ki še najbolj (pri)zadeva socialdemokratsko (v ameriškem prostoru "liberalno") sociološko šolo, ki je videla osrednje vzroke kriminalnega vedenja v slabem družbenoekonomskem položaju kršilcev kazenskopravnih norm. Toda, v času gospodarskega razcveta se je kriminaliteta v razvitih zahodnih državah povečala, čeprav so se splošne družbene razmere nenehno izboljševale. Razlike v dohodkih so se manjšale, država blaginje je ublažila vsaj najhujše (oziroma najbolj v oči bijoče) reperkusije kapitalističnega gospodarstva, brezposelnost je bila majhna, mnogi družbeni problemi (npr. na področju zdravstva, stanovanjske politike in izobraževanja) so se zmanjšali, vpeljeni so bili rehabilitativni/reintegracijski programi (za obsojene storilce). Vse to pa vseeno ni zmanjšalo kriminalitete. Značilna teza sociološkega pozitivizma, da problematične razmere povzročajo problematično vedenje, je postala hudo vprašljiva. Na drugi strani pa je kriza "neoklasicizma" (iz sedemdesetih let), ki temelji na učinkovitem delovanju formalnih nadzorovalnih mehanizmov, še posebej policije. Številne empirične raziskave so pokazale, da so možnosti policijskega dela (ne glede na "logiko" organiziranosti) na področju preprečevanja kaznivih dejanj precej omejene. Rezultat "etiološke krize" in "krize kaznovanja"³ je "nova administrativna kriminologi-

³ "Krizo kaznovanja" je še dodatno okrepilo spoznanje, da strožje kazni, gradnja novih zaporov, povečevanje števila zapornikov in proračunskih izdatkov, namenjenih represivnim organom, niso obrodili pričakovanih sadov.

ja”,⁴ ki se opre na teorijo (omejene) racionalne izbire in model situacijske prevencije, katere namen je otežiti izvršitev kaznivega dejanja (npr. s krepitvijo varovalnega sistema potencialnih tarč), zmanjšati priložnosti za uspešno kriminalno vedenje in povečati tveganost kaznivih dejanj (še posebej tveganje, da bo storilec prijeto in sankcioniran).

Kako kriminaliteto obravnavati “dovolj resno”?

Levi realizem je značilno britanski fenomen. Cohen (1988, s. 22) ga označi za kriminologijo laburistične (“blairovske”) stranke. V marsičem je pogojen z vzponom “thatcherizma”, neokonservativizma ali “avtoritarnega populizma”,⁵ ki je predstavil kriminaliteto kot resen družbeni problem, katerega rešitev naj bo stroga represivna politika “reda in zakonitosti” (*law and order*). Levi realizem je poskus, da bi kriminalni iztргali iz hegemonističnega objema “nove desnice”. Prvi korak v tej smeri je priznanje, da je kriminaliteta dejansko hud družbeni problem.⁶ To pomeni, da je zaskrbljenost ljudi zaradi naraščajočega kriminala utemeljena in je ne gre pripisati le senzacionalističnim medijem in “moralnim pani-

⁴Novo administrativno kriminologijo označujejo naslednji ključni poudarki: (1) raziskovanje vzročnosti (oziroma dejavnikov “kriminalne dispozicije”) je jalovo (bodisi zato, ker vzrokov ni mogoče odkriti, ali pa zato, ker so etnološke teorije brez praktične ali “pragmatične” vrednosti na področju izvajanja kriminalne politike); (2) zamisel o rehabilitaciji obsojenih storilcev ni obrodila pričakovanih sadov (ni zmanjšala povratništva); (3) kriminalitetna politika (namreč “socialdemokratska”), ki je bila usmerjena na izboljševanje ekonomskih in socialnih razmer, ni bila uspešna (ni zaustavila naraščajoče kriminalitete) in niti ne more biti uspešna; (4) učinkovitost nadzorovalnih (preprečevalnih) mehanizmov je mogoče pojasniti brez razlage (“vzrokov”) kriminalnega vedenja (oziroma “kriminalne dispozicije”).

⁵Vzpon političnega konservativizma je značilen za obdobje, ki ga zaznamuje vrsta družbenih sprememb (prim. Swaanningen, s. 170-183), npr. fiskalna kriza, kriza “države blaginje”, porajanje in utrjevanje “dvotretjinske družbe” (v kateri “zadovoljni razred”, ki ga obvladuje in disciplinira porabniška ideologija, ne potrebuje več socialne države in vidi v njej le še zopno breme, položeno na utrujena pleča marljivi “davkoplačevalcev”), nastajanje “družbe tveganja” (Beck), deregulacija ekonomske sfere (še posebej na mednarodnem področju), čaščenje teologije “svobodnega” trga (in “svete trojice”, ki jo sestavljajo globalizacija, fleksibilizacija in avtomatizacija), utilitarni individualizem (ki objublja tostransko “zveličanje” in “srečo” z nakupovanjem poblagovljenih doživetij), kultura egoizma (mentaliteta “brigaj se zase”), socialni neodarwinizem (z dogmo o preživetju najsposobnejših), mitologija enakih priložnosti (in lahke dosegljivosti ekonomskega uspeha), usihanje utopičnih energij iz konca šestdesetih let, naraščajoča ksenofobija, obsedenost z učinkovitostjo na vseh družbenih področjih, naraščanje družbenih nenakosti (bogati postajajo bogatejši, revni pa revnejši), strukturna brezposelnost, privatizacija javnega sektorja (vključno s privatizacijo nadzorovalnih dejavnosti), zmanjšanje tolerance do “kriminala” ali “kriminalcev” in reaktivacija kaznovanja kot simbola moralno-politične odločnosti.

kam”. Young (1986, s. 21) piše, da je osrednje načelo levega realizma verodostojno opisati “realnost” kriminalitete, njene izvore in učinke. Ključno v tej zvezi je, da problemov v zvezi s kriminalom ne precenjujemo in ne podcenjujemo. To pa kajpak ni preprosto opravilo. Realistična analiza je soočena s težnjo po napihovanju problema kriminalitete in z nasprotnimi poskusi,⁷ ki ga hočejo prikazati kot nepomembnega, strahove ljudi pred viktimizacijo pa kot pretirane (“iracionalne”). Young priznava, da so medijske predstavitve kriminalitete precej popačene. Osredotočene so na neobičajna in netipična kazniva dejanja, ki so v strukturi celotne kriminalitete izjema (ne pa pravilo). V praksi zelo razširjena kazniva dejanja – npr. družinsko nasilje ali premoženjska kazniva dejanja, ki so delo amaterskih (predvsem mladih) storilcev – so v medijih v glavnem prezrta.

Kako priti do “realne” ocene kriminalitete (in ustreznih predstav o tem pojavu)? “Recept”, ki ga ponudi levi realizem, so viktimološke raziskave, ki so osredotočene na manjša mestna območja. Te raziskave dajo levemu realizmu empirično podlago. Young opozarja, da so viktimološke raziskave v britanskem prostoru doslej pokazale naslednje: (1) kriminaliteta je geografsko in socialno osredotočena na najbolj ranljive “segmente” v družbeni skupnosti; (2) najbolj ranljivi posamezniki (in skupine) niso le najbolj prizadeti zaradi kaznivih dejanj, ampak so tudi najbolj verjetne žrtve (izpostavljeni so največjim tveganjem); (3) pri večini kaznivih dejanj sta storilec in žrtev iz istega razreda in/ali etnične (ali rasne) skupine (konvencionalna kazniva dejanja se torej zvečine razlikujejo od junaških podvigov slovitega Robina Hooda, ki je jemal bogatim in dajal revnim); (4) člani delavskega razreda niso le najpogostejše žrtve “modroovratniškega” kriminala (katerih storilci so ravno tako iz vrst delavskega razreda), ampak tudi “beloovratniške” kriminalitete (*white-collar crime*) in še kopice drugih perečih družbenih problemov (npr. brezposelnosti, nezanesljive in slabo plačane zaposlitve, tekmovalnega individualizma, zdravstvenih težav in splošne

⁶Zanimanje za žrtve kaznivih (posebej nasilnih) dejanj, ki je vsekakor v ospredju levega realizma, dolguje marsikaj vzponu feminizma, ki se je pričel v drugi polovici sedemdesetih let. V kriminološkem polju je v tej zvezi zelo pomembno delo *Women, Crime and Criminology* (1976) objavila Carol Smart. Feministke so opozorile predvsem na raznovrstne – in v preteklosti često prezrte – pojavne oblike viktimizacije žensk (v kontekstu patriarhalnih družbenih struktur). S tem se je v kriminologiji prebudil interes za preučevanje žrtve. V šestdesetih letih je bil v ospredju storilec (in njegovi problemi). On je bil tisti, ki je bil dojet kot žrtev *par excellence*. Predstavljen je bil kot “objekt” družbenih krivic (ki ga “porinejo” na kriva pota) in “nespametnih” formalnih družbenih reakcij – etiketiranja, stigmatiziranja in getoiziranja -, ki iz njega naredijo “sekundarnega kriminalca” (Lemert), namreč nekoga, ki se tudi sam dojema kot prestopnik in je celo “prisiljen” ravnati kriminalno, ker s tem rešuje probleme, ki so mu jih povzročile neustrezne (izključujoče) družbene reakcije na njegove “prvotne odklone”.

⁷Ta kritika leti predvsem na “novo administrativno kriminologijo”, ki zatrjuje – na podlagi nacionalnih viktimoloških raziskav (*British Crime Survey*) -, da je strah pred kaznivimi dejanji precej hušji problem od kriminalitete “kot take”.

socialne – v nekem smislu celo “ontološke” – negotovosti), ki jih ustvarja kapitalistična družba.

Značilnost levega realizma je v tem, da izhaja iz problemov, kakor jih občutijo “navadni” ljudje (v tem pogledu ga je mogoče označiti za “ljudsko” kriminologijo, še posebej zato, ker je ta pridevnik blairovskim “laburistom” nadvse ljub). Prizadeva si resno jemati pritožbe žensk, ki jih je strah hoditi (brez moškega spremstva) ponoči po mestnih ulicah. Upošteva strahove starejših ljudi, ki se bojijo vloma v stanovanje. Priznava razširjenost družinskega nasilja in rasističnih napadov na “tujce”. Izhodišče levega realizma je torej konkretna žrtev, ne pa abstraktni “povprečni državljan” brez spola, razredne, stanovske in etnične pripadnosti. Vendar pa strahov pred kriminalom ne obravava nekritično. V njih skuša razločiti racionalno jedro in iracionalne prvine,⁸ ki so odboj senzacionalističnega medijskega poročanja. Strah ima torej osrednjo vlogo v realističnih debatah. Izhodiščna teza levega realizma je, da ima strah (pred kriminalom) “realno” podlago. Zaznava tveganja (namreč verjetnosti, da bo posameznik žrtev kaznivega dejanja) je v večini primerov racionalna. Tovrstne domneve so kajpak zelo vprašljive. Strah je zmuzljiv psihološki pojav. O njem ni mogoče govoriti zgolj v odvisnosti od “objektivnih dejstev” v zvezi s kriminaliteto (ugotovljenih z viktimoškimi raziskavami). Strahu pred viktimizacijo ni mogoče ostro in natančno razločiti od drugih možnih in dejanskih pojavnih oblik človeškega strahu. Sparks potemtakem upravičeno opozarja, da je vloga strahu v vsakdanjem življenju kompleksna. Razložek med racionalnim in iracionalnim strahom je vse prej kot samoumeven. Nesporno je, da je ljudi strah marsičesa, npr. bolezni, vojne, smrti, naravne nesreče, brezposelnosti, osamljenosti, staranja, izgube ljubljene osebe, voznje z letalom ali zobarja. Ali gre v vseh primerih za pojavne oblike enega samega psihičnega “bistva” (namreč strahu)? Zdi se, da ima “strah” pogosto različen pomen v različnih okoliščinah in za različne posameznike. Strah večinoma ni pogojen z natančnim izračunom verjetnosti, da se bo zgodil kak nezaželeni dogodek, ampak je večplasten “splet” intuicij (utemeljenih na preteklih, običajno raznovrstnih izkušnjah). Kako razločiti racionalni strah (ali zaskrbljenost, bojazen in zanimanje) od iracionalne “panike”? “Moralna panika”, npr. v zvezi s kakim odklonskim pojavom, je pojem, s katerim običajno opisujemo neustrezno psihosocialno odzivanje ljudi na dejansko (ali zgolj namišljeno) grožnjo in nevarnost. Vendar ostaja v tej opredelitvi pomenska prvina “neustreznost” (družbene reakcije) v glavnem nerazčlenjena (po katerih merilih naj ocenimo, ali so odzivi na grozečo nevarnost “sorazmerni”, “ustrezni” ali “utemeljeni”).

⁸ Strah pred kriminalom je pogosto opisan kot značilno malomeščanski fenomen, ki je v pretežni meri iracionalen (neutemeljen ali neupravičen), saj je zelo malo verjetno, da bo oseba iz srednjega ali višjega razreda žrtev kaznivega dejanja. Viktimološke študije, na katere se sklicujejo levi realisti, pa so (presenetljivo?) pokazale, da je za pripadnike nižjih slojev kriminaliteta večji (resnejši) problem kakor za pripadnike srednjega razreda.

Polemične razprave o (i)racionalnosti strahu pred viktimizacijo izhajajo iz predpostavke, da bi moral posameznik skrbno ocenjevati, kakšna in kolikšna so tveganja, s katerimi naj računa v svojih življenjskih rutinah: kot da bi bil subjekt racionalen le v primeru, če dosledno (+ nenehno) igra vlogo vestnega knjigovodje. Ob tem pa se pozablja, da je to, kar je za zunanjega opazovalca “aktuarsko” izračunljivo tveganje, za posameznika (oziroma možno žrtev) zgolj problem težko določljive “negotovosti” (ki ima v splošnem različne “epicentre”). Sparks torej upravičeno poudarja, da tveganja, ki so “objektivno gledano” enako verjetna, največkrat niso deležna enake pozornosti ali zanimanja posameznika, ki jim je izpostavljen. Subjektivna pomembnost določenih tveganj (in vzporedno s tem nepomembnost drugih tveganj) je pogojena z njihovim položajem v občem kulturnem ozračju ali “komunikacijski mreži”. Zato je smiselno domnevati, da odgovora na vprašanje, kaj tvori “racionalni” strah pred kriminaliteto (oziroma njegovo “objektivno podlago”), ne moremo odkriti z empiričnim raziskovanjem. Epistemološko izhodišče, ki priporoča osredotočenje na “doživetost realnost” (kot jo “neposredno” doživijo prizadete osebe), je potemtakem vprašljivo in polno pasti. Upoštevati velja, da so osebna doživetja v zadnji instanci družbeni “konstrukti” (simbolne, imaginarne in realne “tvorbe”, katerih doživetje “smisel” je družbeno in kulturno pogojen). Zato se kaže vprašati, kako so tovrstna “doživetja” (vključno z razvpitim strahom pred kriminaliteto) družbeno skonstruirana.⁹ Zakaj so, recimo, skonstruirana tako, da je ljudi bolj strah kriminalitete kakor drugih škodljivih pojavov, npr. onesnaževanja in uničevanja naravnega okolja, heteronomnega dela, spolne morale ali družbene in človeške škode, ki jo (največkrat “legitimno”!) povzročijo korporacije in politične institucije?

⁹ V ozadju tega vprašanja se skriva ena težjih kriminoloških dilem. Kakšna je pravzaprav “realnost” pojavov, na primer “kaznivih dejanj”, ki jih preučuje? Za vsakogar (poklicnega ali “ljubitelskega” kriminologa), ki se ukvarja z etiologijo in preprečevanjem kriminalitete, je ključno, da ima predstavo o “predmetu”, ki je neodvisna od “apercepzij” storilca, žrtve, medijev in drugih “zainteresiranih” subjektov. Pri tem kajpak ni sporno, da je kaznivo dejanje dogodek z realnimi učinki. Prav tako ni vprašljivo, da je “zločin” družbeni konstrukt (ni torej nekakšno objektivno dejstvo, ki bi prostodušno obstajalo “tam zunaj”). V kriminološkem polju naletimo v tej zvezi na tri značilne teoretske pozicije. Prva je relativistična: če je nekaj opredeljeno kot realno, potem je to vsekakor realno (vsaj v svojih učinkih). Če kak pojav, npr. uživanje heroina, opredelimo kot “zločin”, potem to je zločin. Če bi ga opredelili kot “greh”, bi bil to pač greh. Če bi ga opredelili kot “zdravstveni problem”, bi bil to zdravstveni problem. In tako naprej. Druga strategija izhaja iz demistifikacije: obstaja “nekaj” (stvar sama na sebi), kar je realno, vendar ni takšno, kakršno je videti v kulturnih reprezentacijah (simbolnih “konstruktih”). To pomeni, da ima odklonski pojav resnično (ali bistveno) “naravo”, ki jo proces etiketiranja zmaliči ali potvori. Kriminolog mora te simbolne prakse (in njihove postavljene učinke) “demistificirati” in zopet vzpostaviti obravnavani pojav v njegovi “pravi” podobi. Tretjo možnost zagovarja levi realizem: socialni konstrukti (npr. “posilstvo”, “družinsko nasilje” in “ulični kriminal”) imajo objektivno (“realno”) podlago, ki ji mora kriminologija zvesto slediti.

Sklep

Vztrajno opozarjanje na družbene vzroke kriminalnih pojavov je najbrž najvažnejša zasluga¹⁰ levega realizma (posebej v času, ko so kriminologi zvečine zaposleni z iskanjem učinkovitih, ekonomičnih in menedžersko navdihnenih pragmatičnih "rešitev" za pereče probleme v zvezi s kriminalom). Levi realisti dokazujejo, da je etiološka analiza še vedno neizogibna sestavina kriminoloških razmišljanj. Pri tem imajo v mislih zlasti kriminogene reperkusije sodobne kapitalistične (ali "tržne") družbe. Elliot Currie (s. 344-348) opozori v tej zvezi na pet ključnih mehanizmov, s katerimi "tržna družba" (*market society*)¹¹ vpliva na kriminalne pojave: (1) tržna družba spodbuja kriminaliteto s povečevanjem neenakosti in zgoščanjem ekonomskih prikrasjanj;¹² (2) tržna družba spodbuja kriminaliteto, ker slabi zmožnost lokalnih skupnosti za "neformalno" podporo, vzajemno pomoč in socializacijo (vključno z učinkovitim nadziranjem) mladih ljudi; (3) tržna družba spodbuja kriminalno z raznovrstnimi pritiski na družino (in njeno fragmentacijo);¹³ (4) tržna družba spodbuja kriminaliteto, ker zmanjšuje javno podporo (*public provision*) in temeljne storitve posameznikom, ki so ostali brez sredstev za življenje, ekonomske varnosti in "neformalne" skupnostne pomoči; (5) tržna družba spodbuja kriminaliteto,

¹⁰ Young (1988, s. 175-176) našteje pet prednosti, ki jih ima levi realizem (ki je zanj še vedno različica radikalne kriminologije) pred "etabliranimi" tekmeči: (1) levi realizem ni politično omejen, zato zasleduje vzročne "niti" kriminalnih pojavov vse do endemičnih kriminogenih družbenih situacij, zaznamovanih z razrednimi in patriarhalnimi (oziroma nasploh gospostvenimi) razmerji; (2) levi realizem iz istega razloga kritizira endemične probleme v kazenskopravnem sistemu (in se zavzema za izrazitejšo javno odgovornost policijskega aparata); (3) levi realizem (za razliko od pozitivizma in administrativne kriminologije) dojema uradne statistične podatke o kriminaliteti kot "družbene konstrukte", ki so proizvod (nezakonitega) vedenja in moralno-političnega vrednotenja (ne pa odsev objektivne resničnosti ki obstaja "tam zunaj"); (4) levi realizem izhaja iz podmene, da je subjektivna komponenta (zlasti občutek za pravico in krivico) *sine qua non* za razumevanje kriminalnega vedenja; (5) levi realizem vpeljuje v kriminološko razmišljanje politične in moralne teme (vzroke kriminalnega vedenja povezuje s nepravilno in nemoralno naravo kapitalističnega sistema).

¹¹ Pojem "tržna družba" se nanaša na družbo, v kateri je gonja za dobičkom urejevalno (in usmerjevalno) načelo na vseh osrednjih področjih družbenega življenja.

¹² Currie poudarja, da se ameriška družba približuje stanju, ki ga je mogoče opisati s pojmom "ekonomski apartheid". Ta problem ne zadeva le razvpitega urbanega podrazreda (*hard-core underclass*), ampak čedalje bolj ogroža spodnjo tretjino ameriške populacije. Currie hkrati opozarja, da je pojav naraščajočih neenakosti po svoji naravi mednarodne (povezan s selitvijo "kapitala" na območja cenene delovne sile). Pogojen je tudi s poslabšanimi razmerami na trgu delovne sile, ki se cepi na manjšino zelo dobro plačanih služb in večino nestabilnih ("prekarnih"), slabo plačanih in neuglednih služb.

¹³ Dolgoročna ekonomska marginalizacija onemogoča oblikovanje trdnih družinskih struktur. Ekonomski problemi zmanjšujejo število

ker krepi kulturo¹⁴ "neodarvinističnega" tekmovanja za status in redke "vire" (*resources*) in propagira obseg porabe, ki ga ne more vsakdo doseči z zakonitimi metodami.

Po vsem tem ne preseneča Taylorjeva (s. 12) teza, da je organizacija proizvodnje na način, ki zmore zadovoljevati stalne (in zaenkrat še nezadovoljene) družbene potrebe, nujni pogoj za omejevanje motivacij za kriminalno vedenje. Po njegovem mnenju bi morala država ustvarjati nova delovna mesta in investirati v ekonomski proces. Vendar Taylor ne pojasni, kako naj "država" učinkovito (namreč dejansko, ne le "nominalno") omeji družbene neenakosti, ne da bi pri tem korenito posegla v obstoječo družbeno ureditev (in jo kajpak radikalno predrugačila), ki temelji na "svetih" kapitalističnih institucijah (npr. tržnih mehanizmi, ki determinirajo produkcijo, izvoz, uvoz, distribucijo in porabo dobrin). Zdi se, da levi realisti zavračajo (značilno "radikalno") zamisel o nujnosti bistvenega prestrukturiranja sodobnih kapitalističnih sistemov. Tovrstne ideje so zanje "idealistične" ali "nerealistične" (v danih kulturnih, političnih in ekonomskih razmerah). Cilj levih realistov je ponuditi kriminalnopolitične ukrepe, ki so uresničljivi že tu in zdaj, hkrati pa se razlikujejo od tistih, ki jih zagovarjata desni realizem in menedžersko-tehnokratska "nova" administrativna kriminologija. To pomeni, da so predlagani ukrepi socialne prevencije – ko jih očistimo retoričnih okraskov – usmerjeni predvsem k blažitvi najhujših "ekscesov" disfunkcionalnega gospodarskega sistema. Opraviti imamo, skratka, z dobro znanimi "rešitvami", ki so po svoji naravi socialnodemokratske (ali – če uporabimo ameriški "sinonim" – liberalne). To je pravzaprav strategija, ki ji je sledila država blaginje v petdesetih in šestdesetih letih – strategija, ki je (po izrecni oceni levih realistov) spodletela in ustvarila razvpito "etiološko krizo". Vidimo torej, da stoji priseganje na "socialistične" alternative na trhli podlagi (in je

"poročljivih" moških, ki so zmožni zagotavljati dohodek za preživljanje družine. Posledica takega stanja je naraščanje enostarševskih družin (in s tem povezana revščina). Vendar je brezposelnost le eden izmed vzrokov za krizo družine. Enak učinek imajo službe, ki ne zagotavljajo zadostnega dohodka za ustrezno preživetje. Starši so zato prisiljeni opravljati več služb hkrati. Heteronomno delo jim odvzame večino budnega časa in večino življenjske energije. Nenehno so pod hudim stresom. Časa in energije za ukvarjanje z otroki zmanjkuje. Otroci so prepuščeni sami sebi (in vrstniškim skupinam oziroma nepogrešljivi televiziji). Nenehna družbenoekonomska negotovost, pretirano heteronomno delo (v neprijetnih okoliščinah) in kopica podobnih problemov vplivajo tudi na družinsko nasilje in zlorabljanje otrok.

¹⁴ Tržna kultura spodbuja "logiko" takojšnjega ("instantnega") zadovoljevanja porabniških "potreb" (pa tudi "logiko" takojšnjega statusa in priznanja). Tržna družba proizvaja vsakovrstne osebnostne deformacije. Med drugim slabi posameznikovo zmožnost, da bi obravnaval sočloveka drugače kot le potrošniško enoto, ki jo je treba osvojiti (premagati), da bi s tem požel občudovanje svoje vrstniške ali referenčne skupine.

morda celo zavajajoče). Levi realizem je v bistvu še ena različica meščanske kriminologije, res z izrazitim čutom za v oči bijoče socialne krivice, vendar nič več kot to. Realizem britanskih "levičarjev" je najbrž bolj znamenje (najbrž upravičene) resignacije, izvirajoče iz trpkega spoznanja, da ni mogoče ukreniti nič omembe vrednega za strukturno preoblikovanje razrednih (in drugih osrednjih gospostvenih) razmerij.

Michalowski (s. 133-134) ima potemtakem kar prav, ko zatrjuje, da "levi realizem" v resnici ni levo (niti socialistično) orientirana kriminologija. Biti "na levi" namreč pomeni že po izročilu zanimati se za družbene razrede, razredne konflikte (v marksističnem pomenu), lastnino produkcijskih sredstev (+ družbeni nadzor nad njimi) in razredni boj: "Trg je lahko garant in branilec individualnih interesov, nikoli pa ne more samodejno služiti skupnim interesom. Ravno iz tega razloga ne more imeti osrednjega mesta v vrednotnem sistemu družbe, ki si prizadeva, da bi bila demokratična in človeška. Vsak posameznik, ne oziraje se na talente, zaslužek in srečo (*luck*), mora imati pravico do dostojnega življenja. Družba, ki to načelo vgradi v vsakdanjo prakso, bo socialistična družba. Ljudje, ki to načelo postavijo v središče svojega življenja, morajo nujno postati socialisti" (Boris Kagarlitsky: *The Importance of Being Marxist*; navedba v Michalowski, s. 134). Za Michalowskega je levi realizem socialdemokratska kriminologija, ki priznava zasebno lastnino produkcijskih sredstev v povezavi z bolj ali manj "radodarno" državo blaginje, katere funkcija je "brusiti" najbolj boleče (in kričeče) družbeno-ekonomске disfunkcije zasebnega gospodarskega sektorja. Michalowski se ne zavzema za nekakšen "levi pesimizem". Zaveda se potrebe po alternativnih kriminalnopolitičnih ukrepih. Ne dvomi, da je strah pred kriminalom za mnoge v Veliki Britaniji, Kanadi in ZDA hud problem. Tu je še kopica drugih težav, npr. prenatrpani zaporji, povečevanje števila zaprtih obsojencev in gradnja novih zaporov. Če je mogoče kakorkoli izboljšati položaj žrtev (in kajpak obsojenih storilcev), za Michalowskega ni nobenega razloga, da tega ne bi storili že tu in zdaj. Toda zaradi tovrstnih (nesporno pozitivnih) praktičnih zamisli "levi" realizem še ni zares levi (že zgolj zato, ker pač ni "desni realizem" ali "konservativna kriminologija"). Michalowski pikro ugotavlja, da za osebo, ki se želi predstavljati za levega realista, ne zadošča, da "vzame kriminaliteto z vso resnostjo". Resno mora vzeti tudi "socializem", in to tako pretekli kakor še obstoječi (npr. kubanski). Vzeti resno "realni socializem" seveda ne pomeni, da ga kaže nekritično sprejemati ali "slepo" odobravati vse njegove prakse in institucije. Gre zgolj za to, da so "socialistične" družbe – ne glede na morje nespornih pomanjkljivosti in nezaslišanih napak – edini zgodovinski poskusi (v moderni dobi) razvijanja družbenega sistema (na nacionalni ravni), ki ne bi temeljil na zasebni lastnini. Michalowski je prepričan, da razpad "realnega socializma" vseeno ni dokazal večvrednosti ekonomskega in političnega liberalizma (nekako v duhu prenapete teze o "koncu zgodovine"). Sam se osredotoči na preučevanje kubanske družbe, v kateri so (bile)

materialne neenakosti majhne, temu primeren pa je (bil) tudi obseg (in struktura) kriminalnih pojavov.

Čeprav bi "levi realizem" označili za socialdemokratsko kriminologijo, velja priznati, da je njegova zamisel o socialni prevenciji dobra in jo kaže podpreti (še zlasti v razmerah, v katerih se daje čedalje večjo težo neoklasičnim idejam o zastraševanju in "menedžerskim" programom situacijske prevencije). Problem je najbrž drugje. Zdi se, da celo v družbah, ki so zelo obremenjene s kriminaliteto (npr. v britanski in ameriški), ne kaže pričakovati, da bo javnost podprla socialnopreventivne ukrepe zgolj v imenu "boja proti kriminalu". Zato se vsiljuje vprašanje, kakšne so sploh lahko praktične implikacije socioloških teorij, ki "dokazujejo" povezave med tržno družbo (+ tržno kulturo) in kriminalom. Mar niso ekonomske neenakosti, strukturna brezposelnost (ali negotove zaposlitve v načeloma "brezmejnem" storitvenem sektorju), pretirano heteronomno delo, politična marginalnost, porabniška ideologija oziroma – zakaj bi dolgovezili? – kapitalistična organizacija družbe (z vso ekološko, človeško in družbeno škodo, ki izvira iz disfunkcionalne urejenosti gospodarstva, utemeljenega na akumulaciji, nenehni rasti, gonji za dobičkom in tekmovanju vseh z vsemi) nekaj, kar je že kot tako neprimerno bolj škodljivo in nevarno kakor vsa "modroovratniška" in "beloovratniška" kriminaliteta skupaj?! Če na zastavljeno vprašanje odgovorimo pritrdilno, se v hipu znajdemo v polju radikalne kriminologije, ki se ne ukvarja le z odklonskimi (in kriminalnimi) pojavi, marveč z normaliziranim (ali že "naturaliziranim") strukturnim – predvsem ekonomskim in ideološkim – nasiljem v poznomoderni družbi. Levi realizem tega koraka vsekakor ni naredil. Raje ostaja pri "tradicionalnih" kriminoloških temah, pozitivističnih socioloških teorijah in socialdemokratskih kriminalnopolitičnih predlogih. Posebno in zamotano vprašanje je, ali je takšna "drža" v danih razmerah še lahko "realistična" (v najbolj običajnem pomenu te besede)? Po našem mnenju ni. Zdi se, da so očitki,¹⁵ ki jih "postarana" (ali "realistična") radikalna

¹⁵ V tej zvezi je pogosto zaslediti očitek, da je bila radikalna kriminologija "ezoterični debatni klub", ki je površno premleval "vsa zla na tem svetu" (Swaaningen, s. 6). Kritika je hudo krivična. Zdi se, da bi jo mogli prej nasloviti na kriminološki *mainstream*. S pomembnim dodatkom, da se "etablirana" kriminologija večše izogne prav najbolj razširjenim in najpogubnejšim oblikam strukturnega nasilja (npr. prisilam in omejitvam samodoločenega delovanja), ki jih "orkestrira" kapitalistična mašinerija (v sozvočju s patriarhalno spolno moralo in družinsko ideologijo). Še več, vprašati se kaže, ali je levi realizem – s vztrajnim opozarjanjem na minorna prestopniška dejanja in skrbnim beleženjem vseh "ljudskih" bojazni/skrbi v zvezi z "naraščajočo" kriminaliteto (+ tveganjem viktimizacije) – res bistveni korak na bolje v primerjavi z "idealizmom" nekdanje radikalne kriminologije. Po našem mnenju ni. Levi realizem, nostalgično oživljanje socialdemokratskih mehanizmov družbenega nadzorstva, je bolj "idealističen" od nenehno kritiziranega "levega idealizma", saj se s svojim pragmatizmom in oportunističnim pravzaprav izmika radikalni kritiki hiperliberalnega kapitalističnega gospostva, obenem pa ostaja ujet v ideološke parametre, ki jih je zakoličila konservativna politična filozofija (+ praksa). Žalostno.

kriminologija naslavlja na "mladostniško" radikalno kriminologijo (iz sedemdesetih let), vendarle močno pretirani in v dobršni meri neupravičeni. Po naši presoji je bila radikalna kriminologija v svojem zgodnjem obdobju na pravi poti. Vsekakor se je znala soočiti z "realnostjo" kriminalitete in strukturnega nasilja v okoliščinah drugih družbenih problemov. Zanimivo je, da so številne teme, ki jih je radikalna kriminologija takrat postavila na "dnevni red", že vključene v kriminološki *mainstream*,¹⁶ npr. kriminaliteta nosilcev družbene moči (*crimes of the powerful*). Po drugi strani pa je vsekakor res, da je kritična kriminologija v osemdesetih letih zašla v resno analitično in ideološko krizo, ki še traja.

Čeprav je radikalna (ali kritična) kriminologija že dolgo v krizi, to ne pomeni, da je mrtva. Res pa je, da je kritična kriminologija čedalje bolj fragmentirana. Obstajajo sicer poskusi, da bi različne usmeritve poenotili, vendar pa kaj takega bržčas ni več mogoče (niti zaželeno) napraviti. Kritična kriminologija se pač razvija v različnih smereh. Obsega feministične perspektive, postmodernistične "afirmativne" usmeritve (npr. "konstitutivno" kriminologijo), "mirotvorno krimi-

nologijo" (Quinney in Pepinsky), kriminologijo kršitev človekovih pravic, kriminologijo državne kriminalitete (Barak), neoabolicionistične smeri... Phil Scraton in Kathryn Chadwick v članku *The Theoretical and Political Priorities of Critical Criminology* poudarjata,¹⁷ da mora "poznomoderna" radikalna kriminologija stremeti predvsem h kritičnemu razumevanju družbe (ne pa "kriminalitete"!), predvsem različnih oblik strukturnega nasilja in diskriminacije (npr. na podlagi razredne pripadnosti, spola, starosti, rase ali narodnosti). René van Swaaningen se v analizi razvoja evropske kritične kriminologije odločno zavzame za revitalizacijo in reafirmacijo kriminologije, ki bi izhajala iz dediščine interakcionizma in materialističnih (marksističnih) teorij, predvsem pa bi bila zavezana političnemu idealu družbene pravičnosti (*social justice*). Po njegovem mnenju izvira potreba po nadaljevanju kritičnih kriminoloških tradicij predvsem iz same družbene realnosti. Navzlic pomembnim ideološkim, kulturnim, političnim in ekonomskim spremembam namreč "stari" problemi (industrijske "poznokapitalistične" družbe) še vedno vztrajajo, npr. brezposelnost, različne oblike diskriminacije, socialne neenakosti, iracionalna organizacija proizvodnega procesa, ekološka škoda,

¹⁶ V tej zvezi velja opozoriti, da je "kooptacija" problematike, s katero se je ukvarjala radikalna kriminologija, v učbeniško tkivo "etablirane" kriminologije precej sterilna (ideološko nenevarna in "neizzivalna"). Glavnina pozornosti je še vedno namenjena "dobrim starim" prestopnikom iz delavskega razreda (+ teorijam, ki vzročno pojasnjujejo "konvencionalna", zvečine premoženjska kaznivna dejanja). V kriminoloških učbenikih bomo še vedno našli predvsem podobe Lombrosovih "prestopniških moških", fotografije najslavnejših likov iz organiziranega kriminala in razvpitih "množičnih" morilcev, zaman pa bomo iskali fotografije državnikov, politikov, poslovnežev, šefov tajnih služb, generalov, cerkvenih dostojanstvenikov, znanstvenikov ali drugih pomembnežev, mogočnežev in uglednežev (še več, zaman bomo iskali fotografije vseh tistih poštenih, normalnih, zdravih, dobrih, odgovornih, ubogljivih, prilagojenih, patriotskih, dobronamernih, lojalnih, "malih" in "povsem nedolžnih" posameznikov, ki zgolj prizadevno in "strogo profesionalno" izvršujejo ukaze nadrejenih v ekonomskih, političnih in upravnih hierarhijah). Naša poanta kajpak ni v tem, da bi v učbenikih kazalo zamenjati zgolj fotografije (slikovni material). Osredotočanje na "nevarne" posameznike (močne ali šibke) namreč prezre škodljive učinke struktur in "institucionalnih logik": epicenter ekološko, družbeno in človeško škodljivih dejavnosti ni v posameznikih, ampak v osrednjih institucijah, "mašinah" in strukturah, ki jih ni mogoče upodobiti. Lahko jih zgolj mislimo. "Etabilirana" kriminologija je še vedno prepričana, da ji tega ni treba početi. Najbrž ima povsem prav.

¹⁷ V zanimivem sestavku pisca polemizirata s prevladujočimi opisi povojnega ekonomskega razvoja (v zahodnih državah, zlasti britanski). Kritiko usmerita na naslednji sklop trditvev: (a) povojni "kapitalizem blaginje" je dajal prednost ljudem pred dobičkom (*people before profit*); (b) država blaginje je sledila ideji družbene pravičnosti (izboljšala je stanovanjsko, izobraževalno in zdravstveno blaginjo ljudi "od zibelke do groba") in omejila tržne sile (*free enterprise economy*); (c) družbeni sistem je uspešno integriral vse svoje sestavne privine ali funkcije (Parsons); (č) temeljna nasprotja zgodnjega kapitalizma so bila odpravljena, ključni antagonistični spori so bili razrešeni (Lipset),

zato je strukturalni funkcionalizem upravičeno nadomestil razredno ("marksistično") analizo s teorijo o razslojenosti; (d) zaradi dekompozicije kapitala in dela ter "konca ideologije" (Bell) so premožnejši delavci privzeli značilnosti, življenjski stil in ambicije "belih ovrtnikov" iz srednjega razreda, kar ima za posledico konsolidacijo sodobne industrijske družbe kot bistveno brezrazredne tvorbe (Dahrendorf). Scraton in Chadwick (s. 167-172) ob tem pripominata, da že bežen pogled na razmerje med javnim in zasebnim sektorjem razkrije veliko utvaro, ki je zaznamovala to "zlato ero". Ob javnem sektorju se je namreč obdržal (tudi po zaslugi dedovanja bogastva v zasebni lasti) in razvil močan in privilegiran zasebni sektor. Premoženje v zasebni lasti se je še bolj zgostilo v rokah maloštevilnih manjšine. Zaradi intervencionistične politike je postala "keynesijanska" država (na centralni in lokalni ravni) največji delodajalec in porabnik izdelkov zasebnega kapitala. Industrija, ki je prešla v "državno last", je bila skrajno pomembna za povojno rekonstrukcijo in konsolidacijo zasebnega kapitala. To je bila praviloma najmanj donosna industrija, ki je najbolj potrebovala ponovne naložbe (npr. v cestno omrežje, železnice, komunikacijske sisteme, premogovnike in jeklarsko industrijo). Za videzom "nove pluralne družbe" (utemeljene na enakih in vsem dosegljivih priložnostih) so ostajala strukturna nasprotja (in družbene delitve), ki jih ni odpravil niti razvpiti "napad na revščino" (ukinitvev absolutnih deprivacij in dvig splošne "kakovosti življenja"). Nacionalni monopoli so se razvili v multinacionalne korporacije. Efektivni nadzor nad gospodarstvom je prešel v roke maloštevilnih središč ekonomske (in finančne) moči. Delavski razred se je fragmentiral. Večina prebivalstva se je proletarizirala, "spremenila v uslužbenca kapitala" (Braverman), saj je primorana prodajati svojo "delovno silo" v čedalje bolj negotovih razmerah. V osemdesetih letih je tržno gospodarstvo doživelo popolni triumf. Velik del delavstva se je spremenil v "relativno presežno populacijo" (ki je "sistem" ne potrebuje več in je zgolj še breme "uspešnih, lepih in zadovoljnih"). Približno ena tretjina prebivalstva je postala marginalizirana (ekonomsko in politično) in se nahaja pod ali na sami meji revščine. Zasebni sektor se je razcvetel, javni sektor pa je zapadel v hudo krizo.

rasizem, seksizem, množične (in sistematične) kršitve človekovih – političnih, ekonomskih, socialnih in kulturnih – pravic,¹⁸ zločini mogočnejšev, neokolonializem (neoperializem), eksploatacija, politična korupcija, strukturno nasilje in tako naprej. "Etabilirana" kriminologija tem problemom ne namenja zadostne pozornosti ali pa jih celo v celoti prezre ("da ne bi bilo kake nepotrebne zamere").

LITERATURA:

1. Barak, G.: *Crime, Criminology, and Human Rights: Toward an Understanding of State Criminality*. V: G. Barak (ed.), **Varieties of Criminology: Readings from a Dynamic Discipline**. Praeger, Westport 1994, str. 253-268.
2. Bowles, S., Gintis, H.: **Schooling in Capitalist America**. Basic Books, New York 1976.
3. Carlen, P.: *Women, Crime, Feminism, and Realism*. V: J. Lowman in B.D. MacLean (eds.), **Realist Criminology: Crime and Policing in the 1990s**. University of Toronto Press, Toronto 1992, str. 203-220.
4. Cohen, S.: **Against Criminology**. Transaction Books, New Brunswick 1988.
5. Currie, E.: *Retreatism, Minimalism, Realism: Three Styles of Reasoning on Crime and Drugs in the United States*. V: J. Lowman in B.D. MacLean (eds.), **Realist Criminology: Crime Control and Policing in the 1990s**. University of Toronto Press, Toronto 1992, str. 88-100.
6. Currie, E.: **Confronting Crime**. Pantheon, New York 1975.
7. Currie, E.: *Social Crime Prevention Strategies in a Market Society*. V: J. Muncie et al. (eds.), **Criminological Perspectives: A Reader**. Sage, London 1996, str. 343-354.
8. Glasgow Media Group: **Bad News**. Routledge and Kegan Paul, London 1976.
9. Kelly, L. Radford, J.: *The Problem of Men: Feminist Perspectives on Sexual Violence*. V: P. Scraton (ed.), **Law, Order and the Authoritarian State**. Open University Press, Milton Keynes 1987.
10. Lea, J., Young, J.: **What Is to Be Done about Law and Order?**. Penguin, Harmondsworth 1984.
11. Lea, J., Young, J.: *A Realistic Approach to Law and Order*. V: B.D. MacLean (ed.), **The Political Economy of Crime: Readings for a Critical Criminology**. Prentice-Hall, Scarborough 1986, str. 358-364.
12. Kinsey, R., Lea, J., Young, J.: **Losing the Fight against Crime**. Blackwell, Oxford 1986.
13. Lowman, J., MacLean, B.D.: *Introduction: Left Realism, Crime Control, and Policing in the 1990s*. V: J. Lowman in B.D. MacLean (eds.), **Realist Criminology: Crime Control and Policing in the 1990s**. University of Toronto Press, Toronto 1992, str. 3-32.
14. MacLean, B.D.: *Introduction: The Origins of Left Realism*. V: B.D. MacLean in D. Milovanovic (eds.), **New Directions in Critical Criminology**. The Collective Press, Vancouver 1991, str. 9-14.
15. Matthews, R.: *Replacing "Broken Windows": Crime, Incivilities and Urban Change*. V: R. Matthews in J. Young (eds.), **Issues in Realist Criminology**. Sage, London 1992, str. 19-50.
16. Matthews, R.: *Developing a Realist Approach to Penal Reform*. V: J. Lowman in B.D. MacLean (eds.), **Realist Criminology: Crime Control and Policing in the 1990s**. University of Toronto Press, Toronto 1992, str. 73-87.
17. Matthews, R., Young, J.: *Questioning Left Realism*. V: R. Matthews in J. Young (eds.), **Issues in Realist Criminology**. Sage, London 1992, str. 1-18.
18. Michalowski, R.J.: *Crime and Justice in Socialist Cuba: What Can Left Realism Learn?* V: J. Lowman in B.D. MacLean (eds.), **Realist Criminology: Crime Control and Policing in the 1990s**. University of Toronto Press, Toronto 1992, 115-138.
19. Rai, M.: **Chomsky's Politics**. Verso, London 1995.
20. Sparks, R.: *Reason and Unreason in "Left Realism": Some Problems in the Constitution of the Fear of Crime*. V: R. Matthews in J. Young (eds.), **Issues in Radical Criminology**. Sage, London 1992, str. 119-135.
21. Swaaningen, R.: **Critical Criminology: Visions from Europe**. Sage, London 1997.
22. Taylor, I.: **Law and Order: Arguments for Socialism**. Macmillan, London 1980.
23. Tuchman, G.: **Making News**. Free Press, New York 1978.
24. Young, J.: *Left Idealism, Reformism and Beyond: From New Criminology to Marxism*. V: B. Fine et al. (eds.), **Capitalism and the Rule of Law: From Deviancy Theory to Marxism**. Hutchison, London 1979, str. 11-28.
25. Young, J.: *Asking Questions of Left Realism*. V: B.D. MacLean in D. Milovanovic (eds.), **New Directions in Critical Criminology**. The Collective Press, Vancouver 1991, str. 15-18.
26. Young, J.: *The Failure of Criminology: The Need for a Radical Realism*. V: R. Matthews in J. Young (eds.), **Confronting Crime**. Sage, London 1986, str. 4-30.

¹⁸ Gregg Barak (s. 254-258) vključi problematiko sistematičnega kršenja človekovih pravic v kriminologijo državne kriminalitete (*state criminality*). Svojo kritično analizo osredotoči na zločine ameriške države (vlade). Spisek je impozanten. Zgodba se začne že v prejšnjem stoletju in se nadaljuje v naše stoletje. Pripoveduje o genocidu nad avtohtonim prebivalstvom (maloštevilne preživele so dobrohotno stlačili v rezervate!), suženjstvu, rasizmu (+ segregaciji), militarizmu, imperializmu, eksploataciji, zatiranju in (če uporabimo priljubljeno oznako) kršenju temeljnih človekovih pravic delavcev, manjšin in političnih disidentov. Barak nameni posebno pozornost politični represiji v petdesetih, šestdesetih in sedemdesetih letih (npr. protikomunističnemu "lovu na čarovnice" v neslavnem McChartyevem obdobju, nasilju zoper *Black Panther Party for Self-Defense*, protivojnemu gibanju in *American Indian Movement*), ameriški podpori diktatorskim (desničarskim) režimom v Južni Ameriki, Aziji in Afriki ter ameriškim vojaškim posegom (+ drugim oblikam manj opaznega vmešavanja) v tujih državah. Ob vsem tem velja upoštevati še sistematične kršitve temeljnih ekonomskih, socialnih, kulturnih in ekoloških pravic v ameriški družbi. Barak opozarja, da žrtve državne (ameriškega) kriminala niso izbrane po naključju, ampak v odvisnosti od realnih ali zaznanih potreb *laissez-faire* tržne ekonomije in kapitalistične akumulacije. Chomsky potemtakem ne pretirava, ko opozarja, da bi si vsak povojni ameriški predsednik zaslužil smrtno kazen po merilih sodišča, ki je po drugi svetovni vojni obsodilo peščico nacističnih voditeljev (prim. Rai, s. 74).

27. Young, J.: The Tasks of a Realist Criminology. **Contemporary Crises**, 1987, 11:337-356.
28. Young, J.: Radical Criminology in Britain: The Emergence of a Competing Paradigm. V: P. Rock (ed.), **A History of British Criminology**. Clarendon Press, Oxford 1988, str. 159-183.
29. Young, J.: Realist Research as a Basis for Local Criminal Justice Policy. V: J. Lowman in B.D. MacLean (eds.), **Realist Criminology: Crime Control and Policing in the 1990s**. University of Toronto Press, Toronto 1992, str. 33-72.
30. Young, J.: Incessant Chatter: Recent Paradigms in Criminology. V: M. Maguire et al. (eds.), **The Oxford Handbook of Criminology**. Clarendon Press, Oxford 1994, str. 69-124.
31. Young, J.: Writing on the Cusp of Change: A New Criminology for an Age of Late Modernity. V: P. Walton in J. Young (eds.), **The New Criminology Revisited**. Macmillan, London 1998, str. 259-296.

Left realism in criminology: A social democratic variety of the "law and order" ideology

Zoran Kanduč, L.L.D. Research Associate, Institute of Criminology at the Faculty of Law, Kongresni trg 12, 1000 Ljubljana, Slovenia

The paper deals with the circumstances which gave rise to criminological "left realism". It highlights its difference from "right realism", "left idealism" and "administrative criminology". Special attention is devoted to endeavours to perceive and treat crime "seriously enough". In the concluding part, the paper presents the reactions of other critical criminologists to the British variety of "critical criminology", which could also be denoted as a social democratic (politically motivated) variety of the "law and order" ideology.

Key words: criminology, critical criminology, left realism, crime

UDC 343.9.001